

Strategija varstva krajine v Sloveniji

Landscape Protection Strategy in Slovenia

Dušan OGRIN*

Izvešček

Ogrin, D.: Strategija varstva krajine v Sloveniji. *Gozdarski vestnik*, št. 9/1996. V slovenščini.

Avtor v prispevku razpravlja o položaju krajine v prostorskem načrtovanju, filozofiji varstva krajine in njenem vključevanju v odločanje o rabi prostora, za varstvo krajine pomembnih prostorskih problemih ter ciljih, strategijah in smernicah varstva krajine.

Ključne besede: krajina, varstvo krajine, raba prostora.

Ta prispevek je močno skrčen povzetek naloge za Ministrstvo za okolje in prostor, ki je vsebinsko naravnana na pripravo gradiva za Prostorski plan, še pred njim pa za Politiko prostorskega razvoja Slovenije.

V nalogi so zaobjeta naslednja poglavja: položaj krajine v prostorskem načrtovanju, filozofija varstva krajine in njene implikacije v rabah prostora, za varstvo krajine relevantni prostorski problemi (obstoječi, nakažujoči se v tekočih trendih in v viziji prihodnjega razvoja), cilji strategije, smernice za varstvo in model za določitev izjemnih krajin.

V tem okviru je bilo neizogibno treba določneje osvetliti pojem krajine v dveh kategorijah današnje obravnave, namreč, enkrat kot predmet in enkrat kot vsebino. Poglavitni temelj za tak postopek upravičuje zasnova prostorskega plana republike, ki se členi v tri temeljna poglavja; poselitve, infrastrukturo in krajino, kar se utegne zdeti na prvi pogled nenavadno. Da bi preverili smiselnost takšne umestitve krajine in jo videli bolj plastično, kaže naravo pojma podrobneje razčleniti v obeh kategorijah.

*Prof. dr. D. O., Inštitut za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Jamnikarjeva 101, 1000 Ljubljana, SLO

Synopsis

Ogrin, D.: Landscape Protection Strategy in Slovenia. *Gozdarski vestnik*, No. 9/1996. In Slovene.

The author of the article discusses the position of landscape within spatial planning, landscape protection philosophy and its place in passing decisions as to space utilization; the topic of the article is also spatial problems and goals important for landscape protection, the strategies and guidelines of landscape protection.

Key words: landscape, landscape protection, space utilization.

Krajina je v prostoru praktično vse in hkrati nič – to je dialektika njene dvojnosti. Prostor so njive, gozd, reke, vinogradi, igrišča, grajene prvine poselitve. Vse to lahko obstaja samo zase, deluje prostorsko in gospodarsko povsem samostojno. Vendar pa je vse to, travniki, gozdovi, močvirja, njive, vodotoki idr. v različnih kombinacijah hkrati tudi krajina. Tako pač v poljubnem izseku prostora ne moremo videti samo krajine, ne da bi obenem zaznali, da so tam omenjene sestavine, gozd, travnik, pašnik, vode idr. Seveda pa te prvine lahko opazimo, ne da bi jih povezovali s pojmom krajina, kar se tudi dogaja v vsakdanjem življenju.

Pojem krajine se torej oblikuje v naši zavesti po percepcijskem postopku združevanja različnih prostorskih pojavov v neko celoto in z našim dejavnim razmerjem do njih. Pri tem velikost ali območje krajine določimo oziroma izbiramo sami, v odvisnosti od opravila – glede na to, ali jo opazujemo, doživljamo, raziskujemo ali pa se z njo načrtovalno ukvarjamo. Tako bi lahko tudi rekli, da je krajina način videnja ali obravnavanja prostora, morda še bolje, da je krajina zaznavni produkt določenega prepletanja ali sostanja več zaključnih, jasno določenih prostorskih sestavin. Gre torej za celovito nadpojavnost, za sopoajavnost. Ta se oblikuje v naši zavesti kot skupna

vrhnja plast nad podlago, ki jo ustvarja neki poljuben, nepravilen mrežni sestav. Zanj je značilno, da je ni mogoče razložiti iz njenih posamičnih sestavnih entitet, npr. geološke podlage, talnih ali vodnih razmer, rastlinske odeje ali neke rabe, na primer kmetijstva, gozdarstva ali poselitve. Spoznavno dostopna je samo kot celovitost prostorsko-ekološkega, ekonomskega in kulturnega. Prav v tej nenavadni biti krajine se skriva vzrok številnim, tako različnim in neredko samovoljnim, a tudi naivnim razlagam ter definicijam pojma. Seveda, tako dolgo, dokler gre za opazovanje ali raziskovanje, je svobodna opredelitev pojma do določene meje možna, v planiranju pa, kjer gre za neposredne, tudi kvantitativne določbe, moramo delovati z bolj objektivno določenimi kategorijami.

TRIADA, V KATERO JE UMEŠČEN POJEM KRAJINE

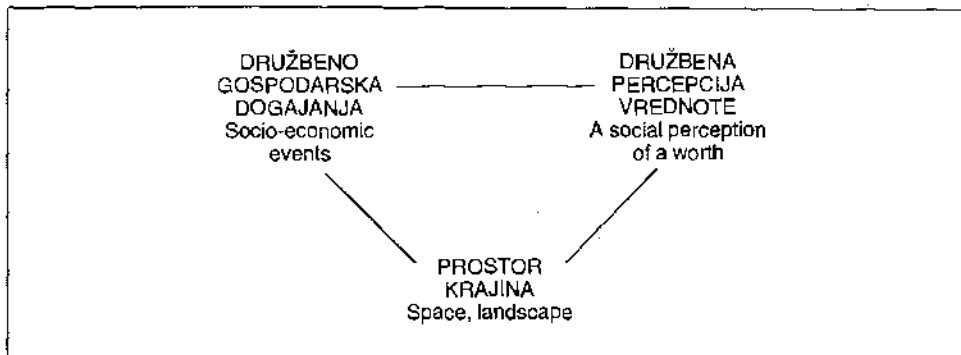
A TRIAD INTO WHICH THE NOTION LANDSCAPE HAS BEEN PLACED

Za umevanje svojevrstnosti krajine, moramo omeniti še eno njeno značilnost, po kateri se bistveno loči od drugih predmetov planiranja. Poselitve ali infrastrukturo predvidevamo v postopku planiranja ponavadi kot nekaj novega. Krajina pa je, nasprotno, obstoječa stalnica; nove krajine, ki bi nastajala na račun neke druge prostorske celovitosti, ni mogoče načrtovati, tako kot je to, denimo, možno pri poselitvi. Krajino lahko samo spreminjamo, kar se dogaja praviloma z načrtovanjem novih rab, s posegi, ki

prihajajo zunaj nje, lahko bi jih imenovali poselitvene pobude.

Če imamo pred seboj naravnost strategije varstva krajine, potem je jasno, da njen cilj ne more biti spreminjanje krajine, marveč je ta, nasprotno, prizadevanje za njeno ohranitev. Najučinkoviteje to uresničujemo tako, da zmanjšujemo, po možnosti tudi preprečujemo spreminjevalne, zlasti škodljive posege, kar je ena temeljnih vlog prostorskega načrtovanja. Sklep iz tega je, da so procesi soočanja med predstavami o razvojnih spremembah in prizadevanjih za njihovo zmanjševanje ali preprečevanje zaradi varstva tista vsebina, ki določa vlogo in mesto krajine v prostorskem planiranju. Zato ona tam nastopa kot skupni imenovalac in nosilec družbenega interesa na ekološki, kulturni in drugih kakovostih odprtega prostora.

Kakorkoli utegne krajina zveneti kot zelo splošna označba, celo abstrakten pojem, pa vendar drži, da je zelo pogodljiv skupni imenovalac za naravni in polnaravni odprti prostor, kajti njive, gozdovi, območja prvobitne narave, reke in podobni pojavi so, kljub njihovi različnosti, na koncu vsi tudi krajina. Zdi pa se, da pri tem, bolj kot strukturna narava krajine, kohezivno deluje to, da ima družba na njej poudarjeno izražen interes varovanja. Če to primerjamo na primer z infrastrukturo, lahko ugotovimo, da so vezi med njenimi posameznimi vejami mnogo bolj ohlapne, denimo med energetsko in cestno infrastrukturo. V tej luči se, seveda, umestitev krajine kot enega od treh blokov v osnovni shemi prostorskega plana, izkaže kot res smiselna. Hkrati pa se krajina predstavlja tudi kot ena njegovih

tehtnih, za načrtovanje v vsakem pogledu manipulativno primernih vsebin.

Čisto drugačna pa je videti strnjenost, enovitost, tega bloka, ko si zastavimo vprašanje, kako pridemo do predočbe o njegovi optimalni opredelitvi. Pri tem lahko izhajamo iz nekih vnaprej postavljenih paradigem in iz njih izvajamo podrobnejše opredelitve, po zaporedju od splošnega k posebnemu, se pravi ravnamo po deduktivnem postopku. Druga možnost je, da gremo po obratni poti in iz posameznih sektorjev luščimo tehtne prvine in jih s posploševanjem preneseemo v višje, nadrejene teze oziroma opredelitve. Včasih so rekli, da je prvi postopek totalitarističen, drugi pa participativen oz. samoupraven. Ne glede na to, kako ga označimo, je to eno ključnih vprašanj v izdelavi plana, tudi prostorskega plana republike kot ene začetnih stopenj k planu. Prava pot je verjetno v srečevalnem postopku, ki pa ima eno samo in veliko hibo – naporen je in dolgotrajen. Vendar pa prinaša učinkovitost, ker informacije, ki prihajajo od spodaj zagotavljajo večjo realnost, tiste od zgoraj pa skrbijo za usklajenost. Slednja pomeni v končnem nasledku:

- ubranost z vodilnimi načeli družbene filozofije in etike,
- uravnoteženost med varstvom in rabami.

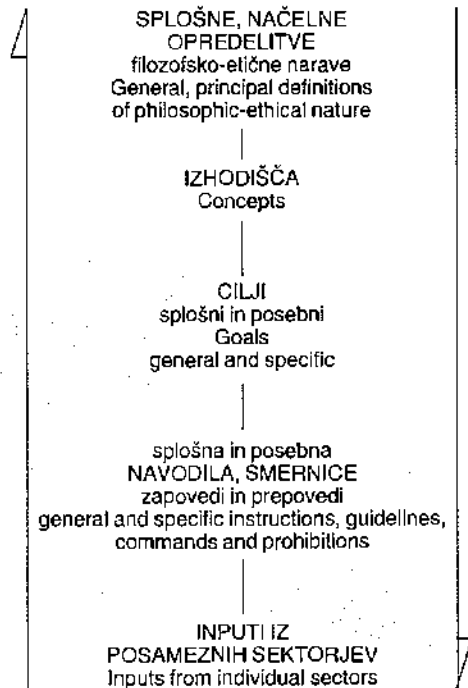
Za tematiko krajine je to vprašanje zelo pomembno, ker bodo usodo krajine določale opredelitve v posameznih sektorjih, kmetijstvu, gozdarstvu, turizmu, športu, vodnem gospodarstvu, rudarstvu, razvoju podeželja idr. Ta ugotovitev odpira drugo metodološko pomembno vprašanje, ki se nanaša na to, ali bodo in če bodo, v kolikšni meri, družbeno-gospodarske projekcije sodelovale pri oblikovanju poglavitnih postavk prostorskega plana. Težo teh vprašanj za blok krajine zgovorno ponazarjata samo dve navedbi:

– kmetijstvo je dejavnost z daljnosežnimi strukturnimi preobrazbami, ki bodo sprožile nesluten obseg prostorskih sprememb globalnih razsežnosti,

– energetika je razvojno težko napovedljivo področje: samo zaprtje nuklearke bi pomenilo graditev vrste elektram in s tem dokončno razvrednotenje slovenskih rek, dalje graditev novih nacionalnih in mednarodnih daljnovodov.

Gornji navedbi sta zgolj za ponazoritev in v podporo trditvi, da učinkovite strategije varstva kot tudi prostorske politike ni mogoče formulirati brez uskladitev s sektorskimi načrtovanji. Po tej poti bodo sektorji lahko bolj razvidno sprevideli posledice njihovih gospodarskih pričakovanj in namenov ter jih ustrezno prilagajali oziroma popravljali.

Po vsebinski plati je strategija razvita po naslednji shemi. Sicer je organizirana po hierarhičnem načelu, vendar pa jo je možno v tem smislu videti dvosmerno. Prva možnost je, da je izvedena iz posamičnih sestavin in opredelitev, v primeru naše sheme iz najnižje ležečih spoznanj, ki se s posploševanjem spreminjajo v načelne opredelitve kot končnim dosežkom. Seveda pa je možno nastajanje strategije v obratni smeri, to je z dedukcijo iz splošnih, deklarativnih opredelitev. Obe možnosti sta v spodnji shemi ponazorjeni s puščicama, ki tečeta v nasprotnih smereh.

Za popolnejšo predstavitev o vsebinski zasnovi strategije naj bodo omenjeni še njeni poglobilni cilji.

SPLOŠNI CILJI GENERAL GOALS

- zagotovitev identitete, jasne prepoznavnosti slovenske krajine tako na lokalni kot tudi na regionalni ravni,
- ohranitev krajinske pestrosti v skladu z naravnimi razmerami slovenskega prostora in zgodovinsko kontinuiteto kulturnega izročila,
- strukturna usklajenost v novih krajinah na podlagi uravnoteženega razmerja med gospodarsko-tehnološkimi in kulturnimi vidiki,
- stalno povečevanje kulturnih, ekoloških in rekreacijskih zmogljivosti slovenskih krajin,
- ponovno onaravljanje prizadetih krajinskih območij v največjem možnem in smiselnem obsegu.

POSEBNI CILJI SPECIFIC GOALS

- podati temeljne usmeritve za obvladovanje velikih sprememb na podeželju, ki jih bosta izzvala vstop Slovenije v evropske integracijske procese in večje odpiranje svetovnemu trgu,
- opozoriti na potrebe po sanaciji krajinsko-ekološko močnejše prizadetih območij v Sloveniji,
- nakazati glavna žarišča (tematsko) in torišča (geografsko-umestitveno) navzkrižij med pričakovanim (po spontanih gibanjih in tekočih trendih) oziroma načrtovanim razvojem (plani na republiških in lokalnih ravneh) na eni in krajinsko dediščino na drugi strani,
- izdelati seznam izjemnih krajin Slovenije,
- pripraviti smernice za varstvo krajine,
- formulirati poglobilne sestavine krajinske strategije za njihovo vključitev v koncept prostorske politike Slovenije.

Foto Špela Habič: Postonjska kotlina

